

ISSN 2181-9599

Doi Journal 10.26739/2181-9599

ЎТМИШГА НАЗАР ЖУРНАЛИ

3 СОН, 4 ЖИЛД

ЖУРНАЛ ВЗГЛЯД В
ПРОШЛОЕ

НОМЕР 3, ВЫПУСК 4

JOURNAL OF LOOK
TO THE PAST

VOLUME 3, ISSUE 4

Tadqiqot.uz

ТОШКЕНТ-2021

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Муртазаева Рахбар Хамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Бош муҳаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Джураева Нилуфар Далибаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон жаҳон тиллари университети

«Ўтмишга назар» илмий журнали таҳририй маслаҳат кенгаши
редакционный совет научного журнала «Взгляд в прошлое»
Editorial board of the scientific journal Looking into the past

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич
тарих фанлари доктори, профессор,
академик, Ўзбекистон Миллий
университети

Бобожонова Дилором Бобожонова
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон жаҳон тиллари
университети

Зияева Доно Хамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Аширов Адхам Азимбаевич
тарих фанлари доктори, профессор, ЎзР
ФА Тарих институти

Агзамова Гулчеҳра Азизовна
тарих фанлари доктори, профессор, ЎзР
ФА Тарих институти

Ковалев Борис Николаевич
тарих фанлари доктори, профессор
Россия ФА, Санкт-Петербург Тарих
институти

Кебадзе Мадонна
тарих фанлари доктори, Телава
давлат университети, Грузия

Ауанасова Алима Мусировна
тарих фанлари доктори,
профессор Давлат тарихи
институти, Қозоғистон

Бегалинова Калимаш Капсамаровна
фалсафа фанлари доктори,
профессор Ал-Фаробий номидаги
Қозоғистон Миллий университети,
Қозоғистон

Джоробекова Айнура Эшимбековна
тарих фанлари номзоди, профессор,
Дипломатия академияси, Қозоғистон
Республикаси

Ширванова Тарана Амирага кызы
тарих фанлари номзоди, доцент
Азербайжон давлат иқтисодиёт
университети

Бурдиашвили Майя
тарих фанлари доктори, Телава
давлат университети, Грузия

Теймураз Ахалмосулишвили
профессор, Телава давлат
университети, Грузия

Кожакеева Ляззат Темировна
тарих фанлари доктори, доцент,
Хотин-қизлар давлат педагогика
университети, Қозоғистон

Алиева Лале
тарих фанлари доктори,
Озарбайжон давлат университети

Исмаилова Алмаз
тарих фанлари доктори, Доғистон
мустиқил университети

Улжаева Шохистахон Мамажоновна
тарих фанлари доктори, Тошкент
кимё - технология институти

Гофоров Шокир Сафарович
тарих фанлари доктори, профессор
Самарқанд давлат тиббиёт
институти

Эргашева Юлдуз Алимовна
Тарих фанлари доктори, профессор,
Қарши муҳандислик-иқтисодиёт
институти

Халикова Рахбар Эргашевна
тарих фанлари доктори, профессор,
Тошкент давлат техника университети

Ишанходжаева Замира Райимовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Абдуллаева Яхшибека Атамуратовна
тарих фанлари доктори, доцент
Нукус давлат педагогика институти

Мустафаева Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари доктори Ўзбекистон
Республикаси Фанлар академияси

Ерметов Аваз Абдуллаевич
тарих фанлари доктори, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Расулов Абдуллажон Нуриддинович
тарих фанлари доктори, профессор
Наманган давлат университети

Кобзева Ольга Петровна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Хайдаров Муродилла Махмудалиевич
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон миллий университети

Талапов Бахриддин Алижанович
тарих фанлари номзоди, доцент,
Наманган давлат университети

Одилов Абдор Анварович
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Саипова Камола Давляталиевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Бабаджанова Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари
университети

Рахмонкулова Зумрад Бойхуразовна
тарих фанлари номзоди, доцент
Ўзбекистон Миллий университети

Саҳифаловчи: Абдулазиз Муҳаммадиев

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улицв Амира Темура пр. 1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editarial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr. 1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

1. Юлдуз Алимовна Эргашева, Зилола Сафаровна Сафарова ШАРҚНИНГ БУЮК ВА ГЎЗАЛ АЁЛЛАРИ	4
2. Ўктамжон Шералиевич Абдуллаев ЎЗБЕКИСТОНДА ПЕДАГОГИКА ЙЎНАЛИШИДАГИ ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИДА ЎҚУВ-ТАРБИЯВИЙ ИШЛАРНИНГ ЙЎЛГА ҚЎЙИЛИШИ ТАРИХИДАН	11
3. Миржалол Ҳимматович Ақобиров СУЛТОН ЖАЛОЛИДДИН МАНГУБЕРДИ ЛАШКАРИДА ҚЎШИНЛАР ТАЪМИНОТИ ВА ҚУРОЛ ЯРОҒ МАСАЛАСИ	18
4. Бахтиёр Атаханов ЎЗБЕКИСТОН ВА БЕЛАРУСЬ ДАВЛАТЛАРИНИНГ ҲАМКОРЛИК АЛОҚАЛАРИ ВА УЛАРНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ	23
5. Шухрат Тошкентович Боймуродов ЎЗБЕКИСТОНДА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ СОҲАСИДАГИ ИСЛОҲАТЛАРИ ВА УНИНГ АҲАМИЯТИ	30
6. Ihtiyor Boxodir o'g'li Boxodirov TURKISTON HARBIY OKRUGI TASHKIL ETILISHI ARAFASIDA O'RTA OSIYO DAVLATLARIDA HARBIY SONA	37
7. Дилафрўз Каримова МАШАҚҚАТЛИ ВА ШАРАФЛИ ИЛМ ЙЎЛИ.....	50
8. Жамшид Қулназарович Кўчаров АМИР ТЕМУР ВА ТЕМУРИЙЛАР ДАВРИДА БУХОРОДА ДЕҲҚОНЧИЛИК ХЎЖАЛИГИНИНГ РИВОЖЛАНИШ ТАРИХИДАН.....	66
9. Людмила Вячеславовна Пак РАНГ – ЎЗБЕКИСТОН КОРЕЙСЛАРИ МАДАНИЯТИДА СЕМАНТИКА ВА СИМВОЛИКА (ТЎЙ МАРОСИМЛАРИ МИСОЛИДА).....	71
10. Дилорам Хужамқуловна Сангирова, Лутфия Батировна Қодирова ЎЗБЕК ДАВЛАТЧИЛИГИДА ҲОКИМИЯТ РАМЗЛАРИ.....	80
11. Муҳайё Ғанижновна Эргашева АЁЛЛАР САВОДСИЗЛИГИНИ ТУГАТИШ МАСАЛАЛАРИ НАМАНГАН ВИЛОЯТИ МИСОЛИДА.....	91
12. Бахтиёр Эргашевич Юлдашев ЎРТА ОСИЁДА ТЕМИР ЙЎЛ ҚУРИЛИШИГА ТАЪСИР КЎРСАТГАН СИЁСИЙ ОМИЛЛАР.....	95

ЎТМИШГА НАЗАР ЖУРНАЛИ ЖУРНАЛ ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ JOURNAL OF LOOK TO THE PAST

АЁЛЛАР САВОДСИЗЛИГИНИ ТУГАТИШ МАСАЛАЛАРИ НАМАНГАН ВИЛОЯТИ МИСОЛИДА

Муҳайё Ганижновна Эргашева,
Андижон давлат университетининг
стажёр-тадқиқотчиси
sciencehub@mail.ru

For citation: Mukhayyo G.Ergasheva, ELIMINATION OF FEMALE ILLITERACY ON THE
EXAMPLE OF THE NAMANGAN REGION. Look to the past. 2021, vol. 3, issue 4, (91-94) pp.

 DOI 10.26739/2181-9599-2021-3-11

АННОТАЦИЯ

Мамлакатимиз ҳудудида олиб борилган СССР нинг таълим соҳасидаги туб ислохотлари натижаси юртимиз тарихи ва келажаги учун муҳим омил бўлиб хизмат қилди. Зеро биргина Наманган вилояти мисолидаги аёллар саводсизлигини тугатиш жараёни ҳам муҳим жиҳатлар билан ажралиб туради. Таълимдаги аёллар масаласининг алоҳида ўрганиш масаласига етарли эътибор заруратини беради. Саводсизликнинг тугатиши муҳим масала сифатида ўрганилиши, бу ўша вақтнинг давлат сиёсатида тегишли муҳим масалалардан бири эканлиги билан бўғлиқ.

Калит сўзлар: Кадрлар масаласи, ўқитиш тизими, миллий таълим, рус-тузем мактаблари, курслар, тўғарақлар, аёллар саводсизлиги.

ЛИКВИДАЦИИ ЖЕНСКОЙ НЕГРАМОТНОСТИ НА ПРИМЕРЕ НАМАНГАНСКОЙ ОБЛАСТИ

Муҳайё Ганижновна Эргашева,
Стажер-исследователь
Андижанского государственного университета
sciencehub@mail.ru

АННОТАЦИЯ

Результат радикальных реформ, проведенных в образовательной сфере СССР на территории нашей страны, послужил важным фактором для истории и будущего нашей страны. Ведь процесс ликвидации неграмотности женщин на примере единственной Наманганской области также характеризуется важными аспектами. Адекватное внимание уделяется вопросу отдельного изучения вопроса о женщинах в образовании. Ликвидации неграмотности может быть изучен как важный вопрос, с тем, что это один из важных вопросов, связанных с государственной политикой в то время.

Ключевые слова: кадровый вопрос, система подготовки кадров, народное образование, русско - туземные школы, курсы, кружки, неграмотность женщин.

ELIMINATION OF FEMALE ILLITERACY ON THE EXAMPLE OF THE NAMANGAN REGION

Mukhayyo G.Ergasheva,

Trainee researcher of Andijan State University
Republic of Uzbekistan, Andijan
E-mail: sciencehub@mail.ru

ABSTRACT

The result of the radical reforms carried out in the educational sphere of the USSR on the territory of our country served as an important factor for the history and future of our country. After all, the process of eliminating women's illiteracy on the example of the only Namangan region is also characterized by important aspects. Adequate attention is paid to the issue of a separate study of the issue of women in education. The elimination of illiteracy can be studied as an important issue, since it is one of the important issues related to public policy at the time.

Index Terms: personnel issue, personnel training system, public education, Russian-native schools, courses, clubs, women's illiteracy.

1. Долзарблиги:

Тараққиётнинг асоси бўлган таълим барча даврлар учун муҳим аҳамиятли долзарб масала ҳисобланган. Мавжуд таълим жараёнини янги тузумга ўзгартириш масаласи эса барча халқлар томонидан ҳам доим қаршиликлар асосида кутиб олинган.

2. Методлар ва ўрганилганлик даражаси:

Туркистон аҳолисининг Россия мустамлакачилиқ даврининг илк умумий қамров даври оғир даражадаги мажбурлов ёхуд камситиш даври билан бошланди. Эркаклар орасидаги эски тузум мактабларининг ўрнини янги рус-тузем мактаблари билан алмаштириш жараёни аёллар саводсизлигини битириш масаласи билан авж олди. Биргина Наманган округи мисолида кўрадиган бўлсак 1904 йил жами аҳоли 64934 киши бўлиб, улардан 31742 киши аёллар ҳисобланган [1].

1. Асосий натижалар:

Туркистоннинг барча ҳудудларида 1921 йилдан янги усул мактабларини очилиши аҳолининг ижтимоий ҳаётига алоҳида таъсир кучига эга бўлди. Туркистон аҳолисининг анъанавий қорихона ва мадрасаларидан фарқли жиҳатдан фақат ўғил болалар эмас, қиз болалар ҳам таълимга кенг жалб этилиши янги усул мактабларининг ўзига хос хусусиятларидан бири эди. Даврий нашрларда “Мамлакатда гражданлар уруши давом этаётган ва очлик, вайронгарчилик қамраб олган оғир шароитда 1919 йил 22 декабрда В.И. Лениннинг имзоси билан “Саводсизликни битириш тўғрисидаги Декрети” эълон қилинди” деб ёзилади [2]. Декретга биноан 8 ёшдан 50 ёшгача бўлган аҳолини жинсидан қатъий назар ўқиш ва ёзишни билмагунга қадар савод ўргатиш ва ўрганиши мажбур этиб белгиланган эди. Бу жараёнда аёллар масаласига алоҳида эърибор қаратилганлиги қизлар мактаби фаолиятини фаоллаштирилганига гувоҳ бўламиз. Аҳолининг орасида хотин-қизлар салмоғи кўпгина бўлгани сабабли уларнинг уйдаги юмушлар билангина эмас, балки жамият ва давлат ишларидаги салмоғини яратиш ҳамда ошириб бориш масаласи кўтарилди. Октябрь тўнтарилиши натижасида том маънодаги янгича рухиятли мустамлакачилиқ жараёнига асос солинди. Бу жараён асоси аввало хотин-қизлар саводсизлигини тугатиш билан авж олди, зеро уларнинг маълум тоифасини дастлаб жамият ҳаётига дахлдорлик ҳиссини савод чиқариш масаласи билан уйғунлаштиришга киришилди. Ушбу даврда Туркистон Вақф мулклари тасарруфидаги мактабхона, қорихоналар, миллий илм масканлари ўрнида ҳудуддаги Вақф мулклари тасарруфидаги рус-тузем мактабларига асос солинди. Шу ўринда ушбу рус-тузем мактабларининг аёллар бўлимлари ташкил этилди. Ўзбекистон округларининг барча ҳудудларида ташкил этилган аёллар бўлимларининг фаоллари аёллар саводсизлигини тугатиш масаласи юзасидан кенг тарғиботчига айлантирилди.

Октябрь революцияси даврида Туркистонда 3 турдаги мактаблар мавжуд эди.

1. Эски диний мактаблар-эски усул мактаблари, диний йўналишдаги мадрасалар
2. Янги усул (жадид) мактаблари

3. Рус–тузем мактаблар

Ушбу жараёнда марказдан алоҳида буйруқ ва кўмак билан қўллаб қувватлангани рус–тузем мактаблари бўлиб, улар фаолиятига доим масус қарор ва фармонлар ҳам эълон қилинди. Барча мустамлака миллатларнинг умимий рус ғояси остида бирлаштиришга алоҳида эътибор берилди. Таълим жараёнига аёлларнинг жалб этилиши миллий менталитетга доир муоммоларни юзага келтирган бўлсада, Ленин бошчилигидаги болшевиклар сиёсати раҳнамолари бутун ўлка бўйлаб ишчилар синфини оширишга ҳаракат қилди. Жадиличиликнинг янги усул мактаблар фаолияти ҳудуд бўйлаб кенг тарқалган бўлсада, хотин–қизлар масаласида рус–тузем мактаблари сингари ўқув қўлланма ва кенг тарқалган тарғибот материалларига эга эмас эди.

Наманганда 1914 йил халқ таълими бўлимида очилган мактабларнинг қарийб 3/1 қисми хотин–қизлар саводсизлигига қаратилган эди. Хотин – қизлар саводсизлигини битириш юзасидан фаолият 3 босқичда амалга оширилди

1. Эски илми бўлган хотин–қизларга савод ўргатиш
2. Чала савод бўлган хотин–қизларга савод ўргатиш
3. Мутлақо саводсиз бўлган хотин–қизларга савод ўргатиш

Ушбу жараён алоҳида–алоҳида гуруҳларда мутлақо ўхшашликсиз иш режа асосида умумий рус мафкурасини сингдириш жараёни билан ташкил этилган. Баъзан аёллар иш фаолиятини савод масаласи билан боғлиқлиги устунлик қилгани боис маҳаллий Туркистон аёллари бундай курслага қатнашдан бош тортмадилар.

Ушбу 3 турли саводсизликни тугатиш жараёнида турли қисқа муддатли курслар, маъруза шаклидаги семинарлар, тўғараклар ҳамда маданий тадбирлар каби машғулотлар ташкил этилган. Айнан аёлларнинг саводсизлигини тугатиш масаласи барча давлат ташкилотларининг муҳим масаласи сифатида ўрганилган. Муҳитнинг долзарб масаласи юзасидан олиб борилган ишлар натижасида 1914 йилга келиб Наманган шаҳрида хотин–қизлар гимназияси очилди, унинг йиллик ҳаражати учун 6000 (олти минг сўм) маблағ сарфланди [3]. Мамлакат аҳолисини тўла саводли қилиш жараёни авж олган 1914–1915 ўқув йилида Наманган округида таълим соҳасидаги ҳаракатлар тез суръатлар билан ривожланди. Таълимнинг эски усул мактабларидан узоқлаштириш ва янги рус–тузем мактабларининг фаолиятини кенг қўламда ёйиш билан маълум маънода бўғиб қойиш сиёсати билан изоҳлаш мумкин. Бу уларда таълим берувчи ўқитувчиларнинг оладиган ҳақларидаги фарқ билан ҳам яққол кўзга ташланади. Шу сабабли Қорихона, Мадраса, Отинойи мактаблари муаллимлари баъзан таълим жараёнини ўз уйларида олиб боришиб етарли жиҳоз ва адабиётларга эга бўлишмаган. Бу эса улар фаолиятини кескин камайишига яна бир сабаб бўлди. Қуйида биз тақидлаган жараён архив маълумоти асосида таҳлил этилади.

1-жадвал

Наманган вилоятидаги мактаблар фаолияти

Т/Р	Мактаблар	Мактаблар сони	Ўқитувчи сони
1.	Эркалар мактаби (рус -тузем)	68	1388
2.	Мадраса	21	1168
3.	Қорихона	9	92
4.	Аёллар мактаби (рус- тузем)	29	600
5.	Европа стилидаги мактаб	1	71
6.	Янги типдаги училиш	1	122
	Жами:	98/31	2648/793

1925 йилга келиб кундузги умумий таълим мактаблари билан биргаликда 32 та кечки курслар ҳам ташкил этилди. Уларда 1046 киши ўқиб, улардан 72 таси хотин–қизлардир [4]. Мамлакатнинг бошқа ҳудудлари сингари Наманган округида ҳам барча имкониятлар даражасида аёллар саводсизлигини тугатиш масаласи учун урунишлар авж олди. Барча соҳа сингари саводсизлик клублари учун ҳам шаҳар молия бўлимида алоҳида маблағ ажратилди. Бу маблағларнинг сарфланиши курслар ва тўғараклар учун фойдаланадиган газета ва журналлар ва дарслик масалаларини ҳал этиш ва курс ташкил этувчи ўқитувчилар иш ҳақиға сарфланган. 1929- йил 31- июлдаги Қарорга мувофиқ шаҳар молия бўлимида

саводсизлик тўғараклари фаолияти учун 30 та штат ва улар учун 2250 рубль ойлик маош, уларнинг баъзи харажатлари учун 23 рубл ҳақ тўлаш белгиланди [5].

1937 йил 25 ноябрда Наманган шаҳар хотин-қизлар клубида Шарофат Пўлатова раислигида, Дадабоева котибалигида йиғилиш бўлиб ўтди кенг кўламда ташкил этилган йиғилишда 7 ёшдан 40 ёшгача аёллар савод ўргатилишига қарор қилинди. [6]. Наманган шаҳар Ф. Энгельс номидаги 16-ўрта мактабнинг очиши ҳам 1926 йил янги бино қурилишидан бошланди. Мактаб биноси 2 қаватли бўлиб 12 та ўқув хонасига мўлжалланган. Мактабда нафақат ўғил болалар, балки хотин-қизлар учун ҳам алоҳида ўқув хоналари мавжуд эди. Дастлабки қизлар синфи очилганда 8 нафар қиз таҳсил олиб улардан Мухсинова Мукаррам Педагогика институту аспирант, Умархонова Ханифа шаҳар савдо бўлими бошлиғи вазибаларигача кадр бўлиб шаклланди [7]. Яъни барча соҳа учун менталитет тушунчасини олиб муносиб кадр деб тайинланган рус ғояси тарғиботчилари учун узоқ бўлмаган вақтда туб бурилишга асос солиш қийин кечмади. Хотин-қизлар саводсизлигини тугатиш масаласининг долзарб масала сифатида баҳолангани қарийб бир неча аср давомида олинган туркий ва араб ҳарфларидаги савод эндиликда саводсизлик деб қаралиб, аҳолининг энг муҳим сиёсий муоммосига айланди [8].

4.Хулосалар:

Хулоса ўрнида шуни айтиш жоизки, миллий бирликнинг фаолиятига турли маънавий ва мафкуравий тазйиқларнинг таъсири, жамият негизи бўлган аёлларнинг “саводсизлигини йўқотиш” деб номланган жараён билан изоҳланади. Миллий кадрларни рус-тузем ғоясига солиш ва умумий қараш орқали миллийликни сиқиб чиқаришга алоҳида эътибор қаратилди.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Namangan Davlat arxivi Fond-796, opis- 1, ish varoq-43. A, sahifa-1
2. Ziyomammedova M.M. Xotin-qizlar savodsizligini bitirish tarixidan// Sovet maktabi – 1978 – № 5 – B-70
3. Namangan Davlat arxivi Fond-796, opis- 1, ish varoq-43. A, sahifa-1
4. Namangan Davlat arxivi Fond-796, opis- 1, ish varoq-43. A, sahifa-2
5. Namangan Davlat arxivi Fond-12, opis- 1, ish varoq-12, sahifa-93
6. Namangan Davlat arxivi Fond-15, opis- 1, ish varoq-36, sahifa-2
7. Namangan Davlat arxivi Fond 796 opis-1 Jild-32, sahifa-5
8. Namangan Davlat arxivi Fond-796, opis- 1, ish varoq-43. A, sahifa-2
9. Namangan Davlat arxivi Fond-12, opis- 1, ish varoq-14, sahifa-93
10. Namangan Davlat arxivi Fond-15, opis- 1, ish varoq-46, sahifa-26
11. Namangan Davlat arxivi Fond-796 opis-1 Jild-22, sahifa-57

ISSN 2181-9599

Doi Journal 10.26739/2181-9599

ЎТМИШГА НАЗАР ЖУРНАЛИ

3 СОН, 4 ЖИЛД

ЖУРНАЛЬ ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

НОМЕР 3, ВЫПУСК 4

JOURNAL OF LOOK TO THE PAST

VOLUME 3, ISSUE 4

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000